

7. Фатеева Н.А. Контрапункт интертекстуальности, или Интертекст в мире текстов. – М. : Академия, 2000. – 200 с.
8. Фелицына В.П., Прохоров Ю.Е. О пословицах, поговорках и крылатых выражения в лингвострановедческом словаре // Фелицына В.П., Прохоров Ю.Э. Русские пословицы, поговорки и крылатые выражения: лингвострано-ведческий словарь. – М., 1979. – С. 3-17.
9. Ямпольский М.Б. Память Тиресия. Интертекстуальность и кинематограф/ М. Ямпольский. – М. : РИК "Культура", 1993. – 464 с.
10. Genette G. Palimpsestes : La litterature au second degre / Gerard Genette. – Paris : Seuil, 1982. – 467 p.

**М. Ткачівська
(Тернопіль)**

ШКОЛЯРСЬКИЙ ЖАРГОН ЯК МОВНЕ ЯВИЩЕ

У статті розглядається школярський жаргон як складова молодіжної мови та особливості його використання для досягнення комічного ефекту, потреби самоствердження, а також як вияв невдоволення та агресії. Подається аналіз попередніх досліджень в українській, німецькій та російській мовах. Розглядається присутність у школярському жаргоні аргю, шлях його потрапляння в мову, наводяться приклади перекладу школярського жаргону з української мови на німецьку.

Ключові слова: школярський жаргон, арго, комічний ефект, агресія, самоствердження.

В статье рассматривается ученический жаргон как составляющая молодежного языка и особенности его использования для достижения комического эффекта, потребности самоутверждения, а также как проявление недовольства и агрессии. Дается анализ предыдущих исследований в украинском, немецком и русском языках. Рассматривается присутствие в школьном жаргоне аргю, путь его попадания в язык. Демонстрируются примеры перевода ученического жаргона с украинского языка на немецкий.

Ключевые слова: школьный жаргон, арго, комический эффект, агрессия, самоутверждение.

The article under study considers the school jargon as a constituent of youth language and peculiarities of its use as a means of the comic effect achievement, as a need of self-affirmation and as dissatisfaction display. The analysis of the previous researches in this field in the Ukrainian, Russian and German languages is provided. The article also studies the presence of argot in the school jargon and the ways of its appearance in language; it provides examples of the Ukrainian-German school jargon translations.

The study of the youth jargon as a whole and the school one in particular is an important element in Ukrainian linguistics. Jargon is the so-called code language of schoolchildren, created for their dissociation from other social groups including from adults, as well as teachers, mentors etc. For the language of schoolchildren there are also peculiar other artificially created codes used by separate groups of pupils for a narrow social circle. They include adding of separate letters, syllables, their twisting etc., to generally-used lexical units. The use of jargon expressions by schoolchildren is also aimed to present power, impatience, protest and aggression. Schoolchildren's manifestation of protest, indocility and brutalism, as well as a desire to belong to "one's own" adult world caused the fact that in the school vocabulary jargon and argot co-exist.

When translating the school jargon into a foreign language, a translator faces difficulties connected with the background knowledge or with the absence of matching words in the target language. The presence of a corresponding jargonism in a translation preserves a style of a work which is important for the translation quality. When such jargonism is absent, the translator recourses to a neutral translation or to the use of a comment. Absence of bilingual jargon dictionaries is one of the problems a translator faces when rendering texts. The school vocabulary and its translation are paid not enough attention today.

Key words: school jargon, argot, comic effect, aggression, self-affirmation.

Прагнення молоді до самовираження пов'язане із її бажанням мати свій світ, що складається із власного уявлення про речі. Одним із найвідповідальніших періодів у становленні свого «я» є шкільний вік, на який припадає формування особистості та її перехід від дитинства до усвідомлення самого себе як дорослої людини. Важливим проявом самовираження школярів та їх бажанням відокремитися від світу дитинства і світу дорослих є наявність «своєї» мови. Саме школярська мова і є для них тим «покровом», під яким школярі почувують себе «своїми серед своїх», а отже – захищеними.

Якщо молодіжна мова в цілому ставала об'єктом дослідження багатьох науковців, то окремо школярській мові як одному із компонентів молодіжної мови приділялося менше уваги. Дослідженню молодіжної і школярської мови присвятили свої праці українські та зарубіжні науковці О.Горбач, Л.Ставицька, Й.Дзендзелівський, І.Приходько, Л. Підкуймуха, Н.Шовгун,

К.Котелевець, О.Данилевська, О.Глазова, С.Мартос, О.Поздняков, М.Грачов, Є.Поливанов, Л.Скворцов. Школярська мова не залишалася поза увагою і таких німецьких вчених як Й. Бартманн, Т. Гольгер, К.-Е. Зоммерфельдт, Г. Нельсон, С. Мюллер, В. Готтшальк, В. Феттер, Д. Шпангель, Е. Фельдбуш, Г. Шрайбер та ін.

Метою статті є дослідження школярського жаргону та проблеми його перекладу. Основне завдання статті: окреслити потребу підлітків у власній мові, звернути увагу на наявність у школярському жаргоні арго та з'ясувати шляхи його потрапляння в мову, а також навести приклади перекладу школярського жаргону з української мови на німецьку.

Одним із найскладніших періодів у житті дитини є перехідний вік, уякому формується особистість. Саме цей вік і припадає на школу. Як зазначає О.Данилевська, для підлітків «система освіти є безальтернативним, запропонованим дорослими вrostанням у соціум», усвідомлення чого «виявляється у потребі вибіркового спілкування з однолітками та протиставленні себе дорослим» [3, с. 76]. Це стан, коли молоді люди «сидять між двох стільців на нічийній території. Саме на цій місцині тільки між собі рівних вони можуть віднайти особливо потрібне тепло гнізда, і до цього належить спільний мовний дах» [14, с.11]. Молодіжний, у тому числі школярський жаргоні є їх спільним мовним дахом.

М. Грачов зазначає, що «носіями молодіжних жаргонізмів є особи від 6-7 років (саме у цьому віці починається навчання у школі) до 35 років (вікова межа представників неформального об'єднання хіпі)» [2, с. 167]. Кількість жаргонізмів у мові учнів залежить від їх віку, рівня навчального закладу, кола однодумців тощо. «Уже в 7 класі, як показують дослідження, підлітки на 90% освоюють шкільний жаргон, який переймають від старшокласників» [2, с. 167]. Проте існує диференціація у використанні жаргонізмів учнямимолодшого і старшого шкільного віку. Наприклад, у початкових класах рідко зустрічається жаргонізм «шпора» і зовсім не зустрічається «бомба». На думку О.Позднякова, «найбільш активно молодіжна лексика використовується у період адолесцентності, що зумовлено віковими та соціальними чинниками» [7, с. 7]. Якщо притримуватися наведеного лінгвістом існуючого поділу розвитку сучасної молоді людини на три соціально-вікові періоди – 1) доадолесцентність (до 11–12 років), 2) адолесцентність (12–19 років), 3) постадолесцентність (до 25–30 років), то саме перехідний вік школяра припадає на адолесцентність.

Вважаємо, що школярський жаргон не слід плутати зі шкільним жаргоном. Шкільний жаргон є ширшим поняттям і охоплює не тільки жаргон школярів, але й учителів, шкільних адміністраторів та інших працівників, які мають відношення до школи. При цьомушколярський жаргон є компонентом молодіжного жаргону і відрізняється від нього тільки певною кількістю лексичних одиниць, пов'язаних із навчанням у школі (позначенням вчителів, предметів, учнів тощо). Позначення побуту, відпочинку, музичних та інших уподобань тощо зазвичай збігаються із молодіжним жаргоном. Школярський жаргон охоплює мову школярів (наприклад, класний керівник – *кєря*). Багато в чому він збігається із шкільним жаргоном (*завучка*), проте має деякі особливості. Наприклад, школярським жаргономпрактично не послуговуються вчителі (*шухер*, *атас*).

Досі ще не цілком визначена різниця між термінамишкільний/школярський сленг і жаргон(також як гіперонім – молодіжний). Так, деякі дослідники надають перевагу терміну «шкільний сленг» (у т.ч. молодіжний сленг – К.Котелевець, О.Шапочкіна, О.Поздняков, С. Мартос та ін.), інші – шкільний жаргон, школярський жаргон (О.Горбач, М.Грачов, Л.Підкуймуха). У нашому дослідженні послуговуємося терміном «школярський жаргон».

Отже, школярський жаргон – це так звана кодова мова школярів, створена для їх відмежування від інших соціальних груп, у тому числі від дорослих, а також вчителів, наставників тощо. Для мови школярів характерні також інші штучно створені коди, якими послуговуються окремі групи учнів для вузького кола спілкування. До них належить докладання до загальноживаних лексичних одиниць окремих букв, складів, їх перекручення тощо. З цього приводу О.Горбач говорить про слова, «завуальовані за допомогою вставлюваних чи дочіплюваних складів до слів звичайної мови» [1, с. 108]. У цьому контексті О.Горбач також згадує дослідження Г.Виноградова «Детские тайне языки».

В Україні у XVIII – на початку XIX століття бурсаки користувалися тарабарською мовою (порівняймо, нім. – *Gibberisch*, англ. *Gibberish* – мова без правил артикуляції). Тарабарська мова – це «навмисне спотворення мови додаванням до кожного складу (переважно повнозначних слів) певного звукосполучення, однотипною зміною кінцевих складів або їх переставлянням у суміжних словах, що робить мову незрозумілою для тих, хто не знає способу

такого «словотворення»: Лафая лафацьолафаголафанафазнав (Я цього не знав) [11]. М.Грачов говорить також про існування у Росії мови «по херам», яка ґрунтується на докладанні до «живої мови після кожного складу слова *xep* [2].

Наявність у школярів кодової мови характерна і для німецькомовного простору. Як демонструє опитування серед школярів кантональної школи Рихенберг в м. Вінтертур (Швейцарія), майже в кожному класі кілька учнів розмовляють грюфніш (Grüfnisch) – таємною, жартівливою мовою. Особливістю цієї школярської мови є її архаїчність. Перший опис утаємниченого способу мовлення здійснив Леонард Турнейсер, який народився в Базелі 1531 р. У 1583 р. він описав це перекручення складів і підпорядкував його мові ротвельш (Rotwelsch)» [13]. Якщо школяр володіє технікою цієї мови, він може переносити її на інші мови. Учні володіють також іншим діалектом – руфніш (Rufnisch), в якому після складу слова вставляється склад – *nef*. Наприклад, *Lisa > Linefisanefa* [13].

Серед німецькомовних дітей популярні й інші ігрові мови. Наприклад, куряча мова (Hühnersprache): після кожного голосного додається „h“+ повторення голосного звуку + склад „-def“ + наприкінці ще раз голосний („Internet“ – *Ihidefintehedefernehedefet*), Б-мова (B-Sprache): подвоюються голосні і додається буква «б» (*sagen – sabageben*), ложка мова (Löffelsprache): кожний голосний звук замінюється самим голосним + *lew* + голосний (наприклад, *e – elewe, a – alewa, i – ilewi* і т.д.: *Morgen – Moleworgelewen*), горохова мова (Erbsensprache): вклинення слова „Erbse“ („rbse“) після кожної букви слова (наприклад: „Tag“ – *Terbsearbsegerbse*) [15]. Існує ігрова мова Піг Латин (PigLatin) (початок першого складу ставиться в кінець слова і додається закінчення), яка може використовуватися як підлітками для розваги або розмови потай від дорослих або інших груп підлітків, так і дорослими [8]. Ігровим мовам приділяється досить незначна увага у школярському спілкуванні. Проблема самоствердження підлітка виходить далеко за межі гри і часто виражається в мові у вигляді використання слів, які підкреслюють значимість учня.

Школярський жаргон має свої тонкощі вживання. В одних випадках – це часте вживання школярем слів як мовної інкрустації чи «відчуття подіуму». При цьому учень незосереджується на семантичному наповненні жаргонізму (елемент самоствердження) для досягнення комічного ефекту. В інших випадках проявляється використання жаргонізмів для презентації сили, нетерпимості, протесту та агресії. Як зазначає Л.Ставицька, «у різнотипних дискурсах жаргонне слово перетворюється на своєрідний концентрат опозиційної до соціально схвалених норм поведінки, альтернативної, не обов'язкової парадигми буття. Мовець, який артикулює цю парадигму, свідомо чи несвідомо перекидає догори ногами ієрархію офіційного світу і його мову» [9, с. 11]. М. Грачов пояснює присутність агресії та гумору в різних групах однокласників тим, що старшокласники можуть належати одночасно до кількох молодіжних об'єднань. «Залежно від цього мова старшокласника може бути і вульгарною, і гумористичною» [2, с. 168]. Можемо трактувати це й як формування та прояв характеру, манери висловлювання, долання певних підліткових комплексів, вміння володіти словом тощо. «Прагнення підлітків заперечити формальні комунікативні норми» [3, с. 79], вияв протесту, непокори і брутальності, а також бажання належати до «власного» дорослого світу спричинилося до того, що в учнівському лексиконі співіснують жаргон і арго. Як зауважує О.Горбач, «розговорна мова школярів і студентів тоді більше чи менше переплетена з арготизмами «вулиці», доповненими шкільними арготизмами, які трапляються тільки у середовищі учнів; бо й не потрібні вони як окрема ділянка поняття для «вулиці» [1, с. 115]. У школярську мову арго переходила також із будинків безпритульних, будинків для неповнолітніх правопорушників. Існують різні джерела походження лексичних одиниць, які увійшли у мову школярів. За словами О. Горбача, до мови школярів із «блатної музики» ще до війни та згодом у 20-ті роки (минулого сторіччя – ред.) увійшли такі слова, як жлоб, липа, малина тощо [1, с. 115]. Більшість жаргонізмів, у тому числі арго, які використовує український школяр, походять із російської мови. «Арготизми просякли аж у мову села, у деяких випадках вони також мають україномовну фонетично-морфологічну форму й україномовну канву, у яку вони вплітаються»: бопка – сорочка, дрейфун – боягуз [1, с. 110].

Надходження арготизмів у молодіжну мову Росії М.Грачов теж пов'язує із безпритульними. За твердженнями А.Селіщева, арготизми мали відношення, в основному, «до бійок, втеч, обману, крадіжок, жебракування, грошей, міліціонера і лайки» [цит. за 2, с. 170]. Це пояснює тлумачення Л.Ставицької, що «у жаргоні є чимало антиестетичного, непристойного» [9, с. 10]. Проте арго у мові школярів зазвичай віддаляється від свого кримінального минулого і

вживається як звична частина школярського жаргону. Наприклад: у натурі (серйозно), шухер (тривога). Нерідко арготизми набувають нових значень, втрачаючи первинні. М. Грачев наводить приклад вживання вихованцями реальних училищ арготизму «хабар», як взятка, яку давали молодші школярі старшим, в арго «хабар» – це «награбоване» [2, с. 169]. На сьогоднішній день арготизм «хабар» не є характерним для школярського жаргону, де мова йде про взятку, яку беруть старші школярі від молодших. В цьому і проявляється феномен школярського жаргону як «...динамічної, живої і рухливої мови, що відповідає вимогам часу і реагує на суспільні зміни, певний різновид мовлення, яким користується молоде покоління переважно в усному спілкуванні» [10].

Як зазначає Л. Масенко, головним чинником виникнення деяких групових соціолектів є експресія [цит. за 6]. Вона є підґрунтям школярського жаргону різних мов, в тому числі й німецької. Так, німецькі школярі називають школу *Bildungsschuppen*, *Psychohaus*, *Penne*, школу для дівчат – *Besenstall*, вчителя – *Pauker*, молодіжну групу – *Clique* (Eine Clique, die die Schule auf den Kopf stellt), першачка, першокласника – *Griffelfresser*, а також: *Lexikon* – ботан, задрот (Dualtes Lexikon, hör auf zu lernen), *Angsthase* – дрейфун, сикун; *Looser* – лузер, лох (синонім до *Niete*, *Verlierer*; *Der Looser kann gleich wieder abpfeifen*), дії, ознаки: *checken* – шарити, перевіряти, *zucker* – круто, класно, супер, синонім до *spitze*, *super*, *klasse* (*Schau mal, die Perle dort, echt zucker!*), *polen* – списати, скатати (також синонім до *stehlen*), *rasseln* – шуміти. Значна частина школярських жаргонзмів вживається також у загально молодіжному лексиконі. До них належать словосполучення та вирази, характерні для молодіжного спілкування. Наприклад: «*Alles Banane*» – Все супер! Все чікі-пікі (*Alles klar! Alles in Ordnung*); улюблений вислів школярів «*Schoolsucks!*» – школа – лайно (*Schule ist Mist*) (зразок входження у школярську німецьку мову англійзмів), вітання: *check die Nudel* (*Вітаю, мій друже!*), *großes Kino* (щось особливо добре; частково вживається іронічно: *Ist ja ganz großes Kino*).

При відтворенні на іноземну мову перекладач неодноразово зустрічається із труднощами, пов'язаними з фоновими знаннями або із відсутністю у мові-реципієнті відповідників. Наявність у перекладі відповідного жаргонізму зберігає стиль твору, що є важливе для якості перекладу. Наприклад, укр.: «*То було ще за першого деріка, його кликали Псіхом...*» [4, с. 170] – нім. «*Es war noch unter dem ersten Direx, genannt der Wahnsinnige...*» [12, с. 208]). Перекладач відтворює лексему «*дерік*» відповідним аналогом мови перекладу (*Direx* – *Direktor einer Schule*). При їх відсутності перекладачі вдаються до нейтрального перекладу чи використання коментаря. Наприклад, «*атлічна*» [4, с. 24] – «*AAAtlitschna*» [12, с. 33] і поданням коментаря (**Atlitschna* (*für russ. otlitschno, ausgezeichnet*)) [12, с. 33].

Отже, як демонструє наукова розвідка, дослідження молодіжного жаргону в цілому і школярського зокрема є важливою ланкою в українській лінгвістиці. Відсутність двомовних жаргонних словників є однією із проблем, з якою зустрічається перекладач при відтворенні текстів. Дослідженню школярської лексики та його перекладу на сьогоднішній день приділяється ще недостатньо уваги. Тому, відповідно, існує потреба у його продовженні в наступних наукових розвідках.

Список літератури

1. Горбач О. Арго в Україні / Олекса Горбач. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. – 686 с.
2. Грачев М.А. Русское арго : Монография / М. А. Грачев. – Н. Новгород : НГЛУ им. Н.А.Добролюбова, 1997. – 246 с.
3. Данилевська О. Шкільні реалії у свідомості українських підлітків (за результатами соціолінгвістичного дослідження) / Оксана Данилевська. – Українська мова, 2009. – № 1.
4. Дереш Л. Культ : Роман / Любка Дереш. – Львів : Кальварія, 2006. – 208 с.
5. Котелевець К.В. Шкільний сленг як компонент молодіжного сленгу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www-philology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visnyk_1014/content/kot.
6. Підкуймуха Л.М. Школярський жаргон у мовленні міжвоєнного Львова / Л. М. Підкуймуха // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Філологія. Мовознавство. – 2014. – Т. 221, Вип. 209. – С. 68-73.
7. Поздняков О. В. Номінативні процеси в сучасному німецькому молодіжному слензі (системно-квантитативне дослідження словників і періодичних видань) : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.04 / О. В. Поздняков / Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – О., 2010. – 20 с.
8. Соловьева Т.А. К проблеме сленга / Т.А. Соловьева // Уч. записки Ивановск. гос. пед. ин-та им. Д.А. Фурманова. – Иваново, 1997. – Т. XXVII. – С. 123–125.

9. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови / Леся Ставицька. – К. : Критика, 2003. – 290 с.
10. Шапочкіна О.В. Дефініційна характеристика молодіжного сленгу сучасної німецької мови / О.В. Шапочкіна // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. – 2013. – Вип. 38. – С. 140–141.
11. Українська мова : Енциклопедія / Редкол. : Русанівський В.М. (співголова), Татаренко О.О. (співголова), М.П.Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр.енцикл.» ім. М.П.Бажана, 2004. – 824 с.
12. Deresch L. Kult. Roman / Ljubko Deresch. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2005. – 271 S.
13. Frech S. «Grüfnisch» – eine alte Schülersprache lebt wieder auf. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zeitschriftschweizerdeutsch.ch/img/files/10_3_gr%C3%B.
14. Müller-Thurau C.-P. Lexikon der Jugendsprache / Claus-Peter Müller-Thurau. – Düsseldorf; Wien : EconVerlag, 1985. – 198 S.
15. Spieß G.: Warum die Menschen sprechen lernten. Interessantes aus Geschichte und Gegenwart der Sprache / Gottfried Spieß. – Berlin : Der Kinderbuchverlag. – 1989. – S. 120.

**Л. Томнюк
(Чернівці)**

СТРУКТУРА ЛЕКСЕМИ GEFÄNGNIS ЯК ДОМІНАНТИ КОНЦЕПТУ GEFÄNGNIS (на матеріалі німецькомовних лексикографічних джерел)

Стаття присвячена дослідженню структури домінантної лексеми концепту GEFÄNGNIS на матеріалі німецькомовних лексикографічних джерел. Визначено основні значення лексеми Gefängnis та шляхом компонентного аналізу виявлено її структуру.

Ключові слова: лексема, концепт, ядро, периферія.

Статья посвящена исследованию структуры доминантной лексики концепта GEFÄNGNIS на материале немецких лексикографических источников. Определены основные значения лексики Gefängnis, с помощью компонентного анализа установлена её структура.

Ключевые слова: лексема, концепт, ядро, периферия.

The given article is dedicated to the investigation of the dominant lexical item structure of the concept GEFÄNGNIS based on the material of the German lexicographical sources. The main meaning of the lexical item Gefängnis was defined and its structure was discovered on the basis of the component analysis.

Key words: lexical item, concept, core, periphery.

Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки характеризується тим, що зростає увага до проблем вивчення та дослідження когнітивної діяльності людини саме в її лінгвістичній репрезентації [1]. Тому сьогодні все більшої актуальності набуває проблема створення уявлень про навколишню дійсність, їх накопичення, закріплення і зберігання у мовних одиницях.

Метою статті є виявлення структури лексеми *Gefängnis* як домінанти концепту GEFÄNGNIS задля конструювання його поняттєвого сегменту.

Актуальність статті зумовлена інтересом мовознавців до досліджень когнітивного спрямування в цілому і, зокрема, до концептуального опису, які сприяють вирішенню таких важливих для лінгвістики питань, як визначення статусу, вмісту, структури і національної специфіки основних лінгвокультурних концептів у мовній і національній картинах світу. Концепт GEFÄNGNIS як репрезентант одного з важливих соціальних і суспільних інститутів ще не виступав предметом лінгвістичних досліджень.

Становлення певного соціального інституту співвідноситься з формуванням і розвитком відповідного концепту в мовній свідомості. Лінгвістичний опис концепту передбачає характеристику його номінативного поля – сукупності мовних засобів, які репрезентують зміст концепту [1, с. 95]. Оскільки найсуттєвіші риси національно-мовної культури зберігаються в лексиці, то першим етапом на шляху до опису поняттєвого сегменту концепту GEFÄNGNIS є визначення структури його домінантної лексеми *Gefängnis* шляхом компонентного аналізу. За визначенням В.В. Левицького, компонентний аналіз – «це розчленування лексичного значення на елементарні смислові одиниці, які науковці найчастіше позначають терміном «компонент» або «сема» [2, с. 114]. За допомогою такого аналізу стане можливим визначення ядерно-периферійної структури лексеми *Gefängnis* та аналіз її семантичних складників, в чому і полягає завдання даного дослідження.